

نقش حمایت‌های عاطفی، آموزشی و اقتصادی والدین و تأثیر آن بر فرزندآوری زوجین جوان

ربابه کریمی^۱

فاطمه جمالی زاده^۲

چکیده

خانواده به عنوان اولین نهاد تربیتی، نقش موثری در ترغیب جوانان در مسائل گوناگون را به عهده دارد؛ از جمله این مسائل، ترغیب جوانان به فرزندآوری است؛ این مقاله با هدف شناسایی نقش والدین در ترغیب زوجین به فرزندآوری به نگارش درآمده است و در آن تلاش گردیده تا به این سوال پاسخ داده شود که والدین چه نقشی در ترغیب زوجین به فرزندآوری می‌توانند داشته باشند. تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی بوده و روش به کار رفته در این مطالعه اسنادی بوده است. داده‌های مورد نیاز با استفاده از ابزار فیش جمع‌آوری و در تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. از مهم‌ترین نتایج این مطالعه می‌توان به این موارد اشاره کرد؛ والدین اعم از پدر و مادر با حمایت خود از جوانان، اعم از حمایت مالی، عاطفی و ابزاری موجب دلگرمی جوانان و کاهش اضطراب از فرزندآوری می‌شوند، همچنین با توجه به جایگاه ویژه‌ای که والدین در آموزش افراد خانواده دارند از طریق آموزش کلامی و رفتاری باعث الگوبرداری جوانان در امر فرزندآوری و به کارگیری آن در زندگی؛ نقش موثری در ترغیب زوجین به فرزندآوری ایفا می‌کنند.

واژگان کلیدی:

خانواده، ترغیب فرزندآوری، حمایت، آموزش، تربیت دینی

^۱ دانش آموخته سطح دو مدرسه علمیه تخصصی الزهرا(س) گرگان
^۲ طلبه سطح سه مدرسه علمیه تخصصی الزهرا(س) گرگان

تعریف موضوع و بیان مسئله

بعد از انقلاب صنعتی و رشد سریع شهرنشینی و تغییر سبک زندگی، فرزندآوری در نظام خانواده «به معنای زندگی مشترک یک زن و مرد که با پیمان شرعی آغاز می شود و برپایه ولادت شرعی با فرزند یا فرزندان گسترش می یابد.» (امینی، ص ۲۰) یکی از چالشهای جدی جوامع به حساب می آید.

به عنوان یکی از مؤلفه های اصلی توسعه رشد جمعیت موضوعی می باشد که توجه بسیاری از محققان علوم اجتماعی را به خود مشغول نموده است. کاهش مستمر زاد و ولد و انتقال از باروری طبیعی به باربری کنترل شده به تدریج ساختار سنی جمعیت را از وضعیت جوانی خارج نموده و آن را به سوی سال خوردگی سوق می دهد به همین دلیل هرم سنی جمعیت ایران که در طول تاریخ همواره قاعده گسترده داشته است در دو دهه اخیر به دلیل کاهش باروری تغییر شکل داده و نوعی فرورفتگی در قاعده هرم سنی ایجاد شده است و نرخ باروری در ایران به زیر سطح جانشینی رسیده است. (غفاری سردشت /متقی، ۱۳۹۹، ص ۳۴) برای تعدیل این مسئله سیاست گذاری های دولتها و خانواده ها در میزان فرزندآوری زوجین تاثیرگذار هستند؛ لکن خانواده به عنوان اولین نهاد تربیتی در ترغیب به فرزندآوری به معنی تشویق زوجین به زاد و ولد در جهت رشد جمعیت نقش بسزایی دارند.

نهاد خانواده کارکردها و نقش های مختلفی در عرصه زندگی اجتماعی بشر دارد (فضیلت، ص ۹۹) یکی از مسئولیت ها و وظایف مهم والدین در خانواده، فرزندآوری و فرزند پروری است. (پناهی، ۱۴۰۰، ص ۱) افراد در درون کانون خانوادگی با یکدیگر ارتباط دارند و این ارتباطات می توانند در تصمیمات مهم آنها مانند قصد فرزندآوری تاثیرگذار باشند. (عباسی شوراوی/دراهمی، ۱۳۶۹، ص ۷) بدین صورت که تصمیمات اساسی که در چرخه زندگی افراد گرفته می شوند، مانند تصمیم به والدین شدن یا قصد باروری تنها به وسیله ویژگیهای شخصی آنها تعیین نمی شود، بلکه تحت تاثیر رفتارهای سایر اعضای خانواده که با آنها در تعامل است قرار می گیرد. (همان، ص ۸)

فاطمه رفیعی مقدم و علی فتحی آشتیانی در مقاله ای تحت عنوان کشف عوامل بازدارنده زوجین از فرزندآوری در دهه اخیر (۱۳۹۹) معتقد است باید سیاست گذاری و برنامه ریزی های لازم برای اصلاح نگرش و باورهای زوجین در زمینه خانواده و فرزندآوری از طریق تقویت ارزشهای معنوی و دینداری کاهش دغدغه های والد محور و فرزند محور اصلاح سبک زندگی مدرن فراهم کردن شرایط مناسب پرورش فرزندان و... در جهت افزایش تمایل و قصد زوجین به فرزندآوری صورت گیرد.

محمد فولادی در مطالعه ای تحت عنوان واکاوی جایگاه جمعیت در اسلام و نگاهی به جایگاه آن در نظام اسلام (۱۳۸۹) به بررسی جایگاه جمعیت در اسلام و نظام اسلام پرداخته. یافته های پژوهش حاکی از این دارد که آیات و روایات را می توان در مقوله جمعیت در چند قسمت دسته بندی کرد: توصیه به ازدواج و تشویق به فرزندآوری، تضمین رزق و روزی افراد، توبیخ فرزند کشی، تشویق به افزایش نسل مسلمانان.

علی احمد پناهی در مقاله ای با عنوان نگاهی به فواید و آثار فرزند آوری و فرزند پدوری در آموزه های دینی با رویکرد اخلاقی (۱۳۹۵) معتقد است که یکی از هدف های اساسی تشکیل خانواده و فرزند آوری افزایش نسل صالح است.

برخی مطالعات به ضرورت فرزند آوری پرداخته اند لیکن در هیچ یک به نقش خانواده در ترغیب زوجین به فرزند آوری پرداخته نشده است، تحقیق حاضر در صدد پاسخ گویی به این پرسش است که نقش خانواده در ترغیب زوجین به فرزند آوری چیست؟

هدف از این تحقیق بیان نقش آموزشی و حمایتی (اعم از مالی و غیر مالی) خانواده ها در ترغیب زوجین به فرزند آوری می باشد.

نقش حمایتی والدین در ترغیب زوجین به فرزند آوری

حمایت به معنی اعمال عطوفت و محبت و دفع ضرر و خطر است. (هدایت نیا، ۱۴۰۰، ص ۱۷) و حمایت خانواده عبارت است از آرامش احساسی و جسمانی که خانواده و به ویژه والدین به فرد میدهند و حمایت والدین عموماً به عنوان کمکی است که در شرایط دشوار زندگی از آنان درک می گردد. (عظیم زاده اردبیلی، ۱۳۹۷) حمایت های والدین می تواند به صورت مستقیم و مادی و غیر مستقیم از طریق جلب اطمینان و رفع نگرانی زوجین برای وارد شدن به پروسه فرزند آوری عمل شود، به طوری که اطمینان از حمایت والدین ممکن است زوجین را به فرزند آوری ترغیب نماید. همچنین حمایت های والدین میتوانند به صورت ارائه حمایت عاطفی توصیه برای افزایش فرزندان، توصیه های موردی در جهت مراقبت کودک باشد. (همان) مطالعات متعدد نشان داده اند افرادی که سطوح بالای حمایت از سوی والدین را درک میکنند در قیاس با افرادی که درک کمتری از این نوع حمایت دارند تمایل بیشتری به داشتن فرزند و تحقق قصد خود داشته اند. (همان) حمایت های والدین در زمینه رفتار باروری را می توان در سه دسته حمایت اقتصادی، حمایت ابزاری و حمایت عاطفی تقسیم کرد. (دراهمی/کوشکی، ۱۴۰۰، ص ۳۴۲) حمایت اقتصادی مانند تامین معیشت و اقتصاد خانواده، حمایت ابزاری مانند کمک در خانه داری و مراقبت و تربیت کودک و ارائه خدمات.

حمایت های عاطفی مانند کمک به سازگاری، ایجاد نوع رابطه صمیمی و با محبت، ابراز محبت و علاقه، ابراز همدردی و درک و همدلی، قوت قلب دادن، مراقبت، عشق، گوش دادن صمیمانه به درد و دل و ایجاد فرصت برای ابراز احساسات. (عظیم زاده اردبیلی، ۱۳۹۷)

در ذیل به بعضی از این موارد اشاره می گردد.

حمایت اقتصادی:

پر واضح است که زندگی برای هر انسان مخارج و هزینه هایی را به دنبال دارد. از تغذیه، پوشاک، بهداشت و درمان و مسکن، آموزش و تحصیلات تا مراقبت و نگهداری از کودکان مستلزم هزینه بوده و برای انجام هزینه ها درآمد لازم است. (فضیلت، ۱۳۹۱، ص ۱۳۲)

تولد هر فرزند، مستلزم تحمیل هزینه هایی بر زوجین میباشد و این امر می تواند افرادی را که از درآمد کافی برای تامین مخارج فعلی خود ناتوان هستند از اضافه نمودن عضو جدیدی به خانواده منصرف سازد. تامین بعضی از این هزینه ها توسط والدین زوجین می تواند از بار مالی خانواده کاسته و آنها را به فرزند آوری ترغیب نماید.

۱- حمایت در تامین مسکن:

در تامین مسکن، والدین میتوانند اقدام به خرید مسکن برای زوجین نموده و یا در خرید آن به ایشان کمک کرده و یا با پرداخت تمام یا بخشی از اجاره مسکن یا در اختیار قرار دادن مسکن به طور رایگان به زوجین در آنها نسبت به تولد فرزندی جدید رغبت ایجاد نمایند.

۲- حمایت در تامین هزینه های نگهداری و مراقبت از کودک:

حمایت در زمینه مراقبت و نگهداری از کودک توسط والدین زوجین، می تواند از بار اقتصادی خانواده در زمینه هایی مرتبط با مراقبت از فرزند بکاهد. (دراهمی/کوشکی، ۱۴۰۰، ص ۳۴۷)

این امر می تواند به دو صورت انجام گیرد. اول اینکه، والدین هزینه های مراقبت از کودکان زوجینی که هر دو شاغل هستند و امکان نگهداری از کودک را در ساعاتی از روز ندارند را پرداخت کنند و یا نگهداری و مراقبت از کودک را خود برعهده گیرند، این کار زوجین را از پرداخت هزینه های مهد کودک بی نیاز می کند.

۳- حمایت در تامین مواد غذایی:

کیفیت و نحوه رشد و تحول کودکان در دوره جنینی، نوزادی و کودکی، یکی از مولفه های مهم سلامت در گستره حیات آنان به شمار می آید. نبود تغذیه ناسالم از عناصر مهم در ایجاد اختلال در رشد روانی و زیستی نوزادان است (احمدپناهی، ۱۴۰۰، ص ۱۳۰)

والدین زوجین میتوانند با تامین مواد غذایی مورد نیاز برای مادر در دوران بارداری و پس از زایمان، به سلامت مادر و نوزاد کمک کرده و از دغدغه زوجین مبنی بر تهیه مواد غذایی کافی و مناسب بکاهند.

۴- حمایت در تا مین پوشاک مورد نیاز:

یکی از دغدغه های زوجین در فرزند آوری که گاهی باعث میشود از فرزند دار شدن منصرف شوند، هزینه های سنگین پوشاک نوزادان می باشد.

والدین زوجین می توانند با کمک و پرداخت بخشی از این هزینه ها زوجین را در داشتن فرزند یا فرزندان بیشتر یاری نمایند.

۵- حمایت در تا مین هزینه های بهداشت و درمان:

هزینه های پزشکی فرزند شامل هزینه های پیش از تولد و بعد از تولد می شود. این هزینه ها شامل هزینه های چکاپ ماهانه مادر به علاوه سونوگرافی و مصرف ویتامینها زیر نظر پزشک، هزینه های زایمان و البته کلاسهای بارداری میشود. معمولاً نوزادان تا یک سالگی دچار بیماری های مختلفی می شوند و از سوی دیگر تا این زمان نیز واکسن های متفاوتی دریافت می کنند. اما هزینه های کودک تنها به دوران نوزادی محدود نمی شود و با بزرگ شدن کودک هزینه ها نیز افزایش می یابد. در صورتی که والدین در تامین این هزینه ها از زوجین حمایت نمایند، با کاهش فشار مالی از ایشان می توان افزایش فرزندآوری را از سوی زوجین انتظار داشت.

۶- حمایت در تا مین هزینه های آموزش و تحصیلات:

بخشی از هزینه های فرزندآوری مربوط به هزینه های آموزشی و تحصیلات می باشد. والدین زوجین می توانند با افتتاح حساب پس انداز و اختصاص آن به نوه های خود به تدریج مبالغی را در آن واریز نمایند تا در زمانی که فرزندان به سن تحصیل می رسند زوجین بتوانند از پس انداز موجود در آن برای تامین هزینه های آموزشی و تحصیلات فرزندان خود استفاده نمایند.

حمایت ایزاری:

حمایت ایزاری انتظاری است که افراد از کمک والدین خود برای مراقبت و نگهداری از نوزاد و امور مربوط به آن در صورت داشتن یا صاحب فرزند شدن در آینده نزدیک دارند. (دراهمی/کوشکی، ۱۴۰۰، ص ۳۴۷)

۱- کمک در انجام امور خانه:

با افزایش گرایش زنان به حضور در عرصه های اجتماعی مانند تحصیلات و کار مدرن- که مهمترین ویژگی آن، دوری محیط کار از خانه است فرزند آوری به بازدارنده ای از تحرک اجتماعی تبدیل می شود. (تحولات جمعیتی ایران، ص ۳۴) به همین دلیل بسیاری از زنان، با فرزند آوری مقابله می نمایند. (رفیعی مقدم/فتحی آشتیانی ۱۳۹۹، ص ۱۶۳) اگر تمام یا بخش بزرگی از کارهای خانه بر دوش یک نفر باشد این وضعیت بسیار خسته کننده است. مطالعات روانشناختی نشان می دهد چگونگی تقسیم کار در منزل بر رفاه زنان و مادران

در سبک فرزندپروری مبتنی بر موعظه به آزادی، کرامت، اندیشه، خردورزی، عزت نفس استقلال فرزندان اهمیت داده می شود و با روشی حکیمانه و دوستانه به تحول اخلاقی، شخصیت و اصلاح رفتار فرزندان مبادرت می گردد. والدین می توانند با استفاده از این روش بر قلب و روح فرزندان تاثیر گذاشته و با بیان فواید فرزندآوری، آنان را به داشتن فرزندان بیشتر در آینده ترغیب نموده و از مضرات نداشتن فرزند یا تک فرزندی آگاه نمایند. (احمد پناهی، ۱۴۰۰، ص ۹۴)

۳- آموزش از طریق قصه گویی:

والدین باید داستان های مناسب و هماهنگ با ارزش های فرزندآوری و متناسب با فهم و درک افراد انتخاب و آنها را به گونه ای جذاب و شیرین به فرزندان منتقل کنند.

والدین برای بیان داستان، در تمثیل ها و استعاره ها باید از ذوق و توانمندی ادبی برخوردار بوده و تشبیه ها را با دقت و ظرافت انجام دهند؛ مثلاً باید خوبی ها و ارزش های فرزندآوری را به روشنایی، وبدیها و زشتی های تک فرزندی یا نداشتن فرزند را به تاریکی و خشم تشبیه کنند؛ همچنین باید قصه ها را طوری تنظیم کرد که فرزند را به اندیشه و تفکر وادارد.

قصه و داستان بهترین روش برای انتقال مفهوم ارزشمندی فرزندآوری به فرزندان است. (همان، ص، ۱۸۱، ۱۸۰)

۴- آموزش و آشناسازی فرزندان با ابزارهای جنگ نرم:

یکی دیگر از وظایف والدین این است که فرزندان را با ابزارهای دفاعی در برابر هجمه های فرهنگی و اعتقادی آشنا کنند.

این وظیفه در عصر حاضر که فرزندان در معرض انواع شبهات قرار دارند، اهمیتی دو چندان پیدا میکند.

وقتی فرزندان از جنگ نرم آگاهی داشته باشند، متوجه می شوند که یکی از جنگها جلوگیری از فرزندآوری است. هرچه تعداد فرزندان بیشتر، مقاومت در برابر دشمنان نیز بیشتر است. دشمنان در ذهن و افکار فرزندان ما میاندازند که آزاد باشند و فرزند داشتن را مانع آزادی میدانند در حالی که داشتن فرزند

نه تنها آزادی را از بین نمی برد، بلکه باعث آزادی خانواده هم می شود. (همان، ص ۱۷۴)

آموزش رفتاری

فرزندان همیشه در حال تماشا، گوش دادن و یادگیری از والدین هستند به ویژه هنگامی که اصلاً انتظارش را ندارند. بهترین راه برای ترغیب فرزندان به فرزندآوری این است که والدین، خود سرمشق خوبی برای آنها باشند. (چهار مرحله برای شروع آموزش آداب رفتاری به کودک)

والدین غیر از تامین مایحتاج زندگی و رفع نیازهای جسمانی فرزند، موظفند محیط سالمی نیز از نظر تربیتی برای او پدید آورند. زیرا کودک تمام رفتارهای کوچک و بزرگ پدر و مادر را درست تلقی کرده از آنها تقلید میکند. به این ترتیب، لازم است که والدین محیطی مساعد برای آموزش و پرورش هرچه بهتر فرزند فراهم نمایند. (وظایف پدر و مادر در قبال فرزندان چیست)

مشاهده فرزندان زیاد در خانواده و داشتن چندین خواهر و برادر از مواردی است که می تواند فرزندان را ترغیب به فرزندآوری نماید.

البته قرار داشتن در خانواده پرجمعیت دارای مزایا و معایب مختلفی می باشد.

یکی از بزرگ ترین نکات مثبت خانواده های بزرگ، احساس حمایت و اجتماع ناشی از قرار گرفتن در میان عزیزان است. در یک خانواده پرجمعیت، همیشه کسی وجود دارد که برای مراقبت از کودک، آشپزی، کارهای روزانه و هر نیاز دیگری کمک کند. در خانواده های پرجمعیت همیشه کسی برای بازی کردن وجود دارد، همینطور در مواقع سخت خواهر و برادرها میتوانند منبع آرامش و حمایت باشند. البته در کنار این محاسن باید به معایب اینگونه خانواده ها نیز توجه شود، زیرا در خانواده های پرجمعیت زمان دو نفری کمتری برای هر کودک با والدین وجود دارد و همچنین حمایت از یک خانواده شلوغ گرانتر است. والدین می توانند با مدیریت هزینه و زمان، مشکلات را تعدیل بخشیده و محاسن را در نظر فرزندان برجسته نمایند و از این طریق آنان را به داشتن خانواده بزرگ در آینده ترغیب نمایند. (مزایا و معایب خانواده پرجمعیت چیست، سنایی)

همچنین برای ترغیب فرزندان به فرزندآوری، باید روحیه خوشبینی و داشتن باور خوب به زندگی را در آنان تقویت کرد. برای این منظور والدین باید از گفتن جملاتی مثل «همیشه همه چیز به مشکل میخورد» یا «ما هرگز پول کافی نداشتیم» در مکالمات روزمره به طور جدی اجتناب نمایند. (چگونه فرزندی خوشبین تربیت کنیم)

رفتار والدین در مواجهه با تولد فرزند خود یا دیگران نیز می تواند نقش موثری در ترغیب زوجین به فرزندآوری داشته باشد، بدین معنا که اگر والدین هنگام تولد فرزند خود یا فرزند دیگران احساس شادی و نشاط کنند و ابراز نمایند که خداوند رزاق است و رزق همه بنده ها و همه موجودات را می دهد، فرزندان تشویق می شوند و این راه، کار مفید و بسیار خوبی تلقی می نمایند. کودکان حافظه بسیار خوبی دارند و با

دیدن این صحنه ها هنگامی که به سن باروری رسند، به یاد می آورند که قبلاً والدینشان از به دنیا آمدن فرزند در خانواده یا فامیل شاد و مسرور شدند و احساس خوبی از داشتن فرزند خواهند داشت.

اما اگر والدین در هنگام تولد فرزند ابراز ناراحتی نمایند و جملاتی ناامید کننده مانند آنکه بگویند: «از کجا می خواهند خرج بچه را بدهند.» بر زبان جاری نمایند، در ذهن فرزندان خاطرات بدی تداعی خواهد شد و در آینده از آوردن فرزند یا فرزندانی بیشتر منصرف خواهند شد.

باتوجه به مطالب ذکر شده چنین استنباط می شود که آموزش زوجین توسط والدینشان در افزایش میزان آگاهی و قصد فرزندآوری در آنان موثر بوده و سبب ترغیب آنان در داشتن یا افزایش فرزند می باشد.

نتیجه گیری

نتایج این پژوهش بیانگر آن است که با افزایش سهم مشارکت آموزشی و حمایتی والدین اعم از مادی و غیر مادی از فرزندان، تمایل زوجین برای داشتن فرزند یا فرزندانی بیشتر افزایش می یابد.

والدین نقش حمایتی خود را به صورت حمایت های اقتصادی، ابزاری و عاطفی ابراز نموده که این حمایت ها موجب برطرف شدن دغدغه های مادی و معنوی زوجین شده و به ایشان اطمینان خاطر داده می شود که در صورت بروز هر گونه مشکل در زمینه فرزندآوری از حمایت بی قید و شرط والدین خود بهره مند خواهند شد.

در رابطه با حمایت های مالی، والدین می توانند از طریق حمایت در تامین مسکن، حمایت در تامین هزینه های نگهداری و مراقبت از کودک، حمایت در تامین مواد غذایی، حمایت در تامین پوشاک مورد نیاز، حمایت در تامین هزینه های بهداشت و درمان و حمایت در تامین هزینه های آموزش و تحصیلات کمک شایانی در برطرف ساختن نیاز های مادی زوجین نموده و بدینوسیله آنان رانسبت به فرزندآوری ترغیب نمایند.

همچنین والدین می توانند با حمایت و مشارکت در انجام امور خانه و مراقبت و تربیت کودک فرصت لازم برای فرزندپروری زوجین فراهم نموده و از دغدغه های آنان در این زمینه بکاهند و با حمایت های عاطفی خویش موجب آرامش ذهنی و روانی آنان شده، از فشارهای وارد بر آنها بکاهند و آنان را برای ایفای نقش والد گری آماده نمایند.

در زمینه نقش حمایت آموزشی نیز والدین می توانند با ارائه ی آموزش های کلامی در غالب آموزش از طریق تربیت دینی، آموزش از طریق رابطه دوستانه و موعظه محور، آموزش از طریق قصه گویی و آشنا سازی فرزندان با ابزار های جنگ نرم و همچنین از طریق آموزش رفتاری والگو سازی رفتار خویش در فرزندان زمینه های لازم را در آنان برای فرزندآوری فراهم نمایند.

الحمد لله رب العالمین

منابع

- ۱- احمد پناهی، علی؛ سبک فرزندپروری با رویکرد اسلامی، چاپ دوم، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۰
- ۲- احمد پناهی، علی، نقش زن و مرد در خانواده با رویکرد اسلامی، چاپ دوم، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۰
- ۳- امینی، زهره؛ محبت در خانواده از دیدگاه قرآن، چاپ دوم، یزد، شهید علم، ۱۳۹۹
- بستان (نجفی)، حسین و همکاران؛ اسلام و جامعه شناسی خانواده، چاپ پنجم قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۹
- ۴- تحولات جمعیتی ایران؛ عوامل، پیامدها، راهبردها، چاپ اول، قم، مرکز تحقیقات زن و خانواده، ۱۳۹۲
- ۵- فضیلت، علی اصغر؛ کارکردهای خانواده: بررسی عوامل موثر بر تغییر و تحول ساختار و کارکردهای نهاد خانواده، چاپ اول، گرگان، پیک ریحان، ۱۳۹۱
- ۶- حسینی زاده، سید علی؛ سیره تربیتی پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیه السلام، جلد چهارم: نگرشی بر آموزش با تاکید بر آموزشهای دینی، چاپ ششم، قم، سبحان، ۱۳۹۰
- ۷- هدایت نیا، فرج الله، طراحی نظام جامع حمایت خانواده در فقه و نظام حقوقی ایران، چاپ دوم، قم، سبحان، ۱۴۰۰
- ۸- عباسی شوازی، محمد جلال/دراهمکی، احمد؛ «تاثیر سنخهای متفاوت شبکههای اجتماعی بر قصد باروری: مطالعه زنان حداقل یک بار ازدواج کرده مناطق شهری استان بوشهر»؛ نامه انجمن جمعیت شناسی ایران، شماره ۲۳، ۱۳۹۶
- ۹- غفاری سردهشت، فاطمه /متقی، زهرا؛ «تبیین عوامل موثر بر فرزندآوری بر اساس دیدگاه زنان»؛ نوید من، شماره ۷۶، ۱۳۹۹
- ۱۰- دراهمکی، احمد/ کوشکی، نیلوفر؛ «تاثیر ابعاد اجتماعی درک شده بر قصد باروری، مطالعه زنان ۱۸ تا ۴۴ ساله حداقل یک بار ازدواج کرده نقاط شهری استان بوشهر»؛ مجله دانشکده به داشت و انستیتو تحقیقاتی بهداشتی، شماره سوم، ۱۴۰۰
- ۱۱- رفیع مقدم، فاطمه /فتحی آشتیانی، علی؛ «کشف عوامل بازدارنده زوجین از فرزندآوری در دهه اخیر». نشریه علمی فرهنگی- تربیتی زنان و خانواده. شماره ۵۳، ۱۳۹۹

۱۲- عارفی، محمد یونس؛ «آثار تربیتی محبت به کودک» مجله پیام زن، شماره ۲۲۵، ۱۳۸۹

<https://hawzah.net>>Magazin>View

۱۳- عظیم زاده اردبیلی، فائزه سادات/رضوی راد، فاطمه؛ «نقش حمایت های اجتماعی در تشویق به فرزند آوری» پیام خانواده، شماره ۶، ۱۴۰۰

<https://www.payamekhanevadeh.ir>>

۱۴- سنایی، کامیار؛ «مزایا و معایب خانواده پرجمعیت چیست»

<https://dr-sanaie.com>>

۱۵- وظایف پدر و مادر در قبال فرزندان چیست

<https://hawzah.net>>Question>View

۱۶- چهار مرحله برای شروع آموزش آداب رفتاری به کودک .

<https://madarsho.com>>article>star

۱۷- چگونه فرزندی خوشبین تربیت کنیم، مجله سپهر دانش، ۱۳۹۷

<https://www.isna.ir>>

۱۸- زکالوند، نادیا، حمایت عاطفی چیست؟ فواید و نکاتی که باید بدانید، ۱۴۰۱

<https://www.chetor.com>>

۱۹- تراشیون، علیرضا، ارتباط کلامی والدین و فرزند.

<https://imanoor.com>>blog>

۲۰- سنایی، کامیار، مزایا و معایب خانواده پرجمعیت چیست.

<https://dr-sanaie.com>>